

Lozan Barış Antlaşması

24 Temmuz 1923

Türk Kurtuluş Savaşı'nın akıllara durgunluk veren bir başarı ile bitmesi, dünya üzerindeki emperyalist hesapları altüst etmiştir. Mücadelemiz öyle haklı ve geçerli nedenlere dayanılarak yürütülmüştür ki, başlangıçta buna karşı olan güçler, sonunda davamızın tartışma konusu edilemeyecek kadar yerinde olduğunu anlamışlardır. Yeni Türk Devleti bir yandan Kurtuluş Savaşı'nı yürütürken, bir yandan da bu meşru mücadelenin uluslararası alanda kabul görüp onaylanması için çalışmıştır. Büyük Zafer ile 1922 yılı sonbaharında askerî sonuç alınmış, bu sonucun bütün dünya tarafından tanınması, akıtılan kanların, harcanan olağanüstü çabaların boşa gitmemesi açısından bir zorunluluk olarak halini almıştır. Askerî zaferden sonra mücadele bütününüyle diplomasi alanına taşınmış ve 1923 yılı yaz ayının ortasında, bir yıl önce kazanılan büyük başarı dünyada tescil edilmiştir. Bu tescil işleminin adı *Lozan Barışı*'dir. Mondros Ateşkesi, devletler hukuku bakımından irdelendiğinde, ateşkesin içerik itibarıyla bir çeşit *kayıtsız şartsız teslimiyet* belgesi olduğu görülecektir. Gerçi ateşkes metninde böyle bir ifade yoktur, ancak galiplerin her türlü uluslararası geleneği bir yana iterek, Osmanlı Devleti'nin diledikleri her yerini işgal etme hakkını elde etmeleri (Madde:7) ve son derece ağır diğer hükümler, bu ateşkesin *sonun başlangıcı* olduğunun göstergesidir. Atatürk, İstanbul Hükümeti'ni karşısına alarak, Türk Tarihi'nin en büyük devrimini gerçekleştirmiş ve 23 Nisan 1920'de ilk TBMM'yi kurmuştur. İlk meclisin açılmasından sonra artık Türk ulusu, yazgısını kendi iradesi yönünde biçimlendirme yoluna girmiş, meclis bir yandan halka dayanan yeni bir devlet kurarken, bir yandan da bu devlet aracılığıyla işgalci güçlere karşı savaşımıştır. Bu direnişi boş görenlerin kurdukları karşı örgütler de ulusun gücü karşısında erimiştir. Bu arada Osmanlı Devleti ümitsiz bir deneme yaparak, 10 Ağustos 1920'de Sevr Antlaşması'nı imzalamıştır. *Barış Sözleşmesi* adını taşıyan bu metin, Türk ulusunun bağımsızlık ve egemenlik hakkını insafsız bir biçimde ortadan kaldırdığı gibi, bu antlaşmayı imzalayan Osmanlı Hükümeti de kendisini yok saymıştır. Sevr Antlaşması'nı onuruna yediremeyen Türk ulusu TBMM etrafında güçlü bir biçimde kenetlenerek, tarihin en büyük mucizelerinden birini ortaya koymuş, kayıtsız-şartsız teslim olan bir ulus, teslim olduğu güçleri eşsiz bir savaş ile alt ederek, barışa zorlamış ve Türk ulusunu Lozan'a götüren yol açılmıştır. Mudanya Ateşkesi'nden sonra İsviçre'nin Lozan kentinde barış antlaşması görüşmelerinin başlaması kabul edilmiştir. Ancak İtilâf Devletleri'nin tamamen sönüp, yok olmuş olan Osmanlı Hükümeti'ni de bu görüşmelere çağırılmaları üzerine, Türk Devrimi'ni pekiştiren en önemli anayasal adımlardan birinin hayata geçirilmesinin yolu açılmış ve 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırılmıştır. Bu gelişme Lozan'da Türk ulusunun haklarını TBMM'nin temsil etmesine olanak sağlamıştır. Lozan'a gidecek Türk temsilciler kurulu başkanlığına getirilen İsmet Paşa'yı başarılı geçmişine rağmen, Lozan'da büyük zorluklar beklemektedir. Hasan (Saka) ve Rıza Nur Beyleri kendisine yardımcı olarak seçen İsmet Paşa, Lozan öncesinde esaslı bir hazırlık yapamamıştır. Sadece bir Türk-Yunan savaşını değil, 300 yıllık Doğu Sorunu'nu kapatacak böyle bir konferans için çok uzun ve zahmetli uzman çalışmalarına gereksinim vardır. Ancak bu işin yapılması için ne zaman, ne de yeterli ve yetenekli bir uzman kadrosu mevcuttur. Türk Temsilciler Kurulu'na sadece bir sayfalık ve kısa 14 maddeden oluşan talimat verilmiştir. Bu talimat gereğince Temsilciler Kurulu, *Ermeni Yurdu ve Kapitülasyonlar* konusunda pazarlık bile yapmayacak, *tam bağımsızlık ve ülke bütünlüğü* ilkelerine kesinlikle bağlı kalacaktır. Türk tarafı konferansa bu şekilde hazırlanırken, İtilâf Devletleri Lozan'da sadece bir Türk-Yunan savaşı sonunda ortaya çıkan sorunlar ile tanımadıkları *Gümrü Barışı*'ni bir yana bırakarak, kendilerince varsayılan sorunları çözmekle uğraşmayı düşünmektedirler. Hâlbuki Yunanistan ile mevcut sorunların dışında, çok önemli başka sorunlar vardır. Örneğin; kapitülasyonların uygulanmasından doğan çok çeşitli ekonomik, parasal ve yargısal anlaşmazlıklar mevcuttur.

Avrupalıların Osmanlı devleti üzerinde kurdukları baskıyı, yeni Türk Devleti'nin üzerine alması mümkün değildir. Çöken Osmanlı Devleti ile ilgili bütün pürüzler giderilmeli ve yeni Türk Devleti her türlü sınırlamalardan uzak olarak dünya üzerindeki yerini almalıdır. Karşımızdaki devletler bu görüşe katılmamakta, mevcut hukuksal sorunların yeni Türk Devleti üzerine devredilmesi gerektiğini ileri sürmektedirler. Kısa bir süre sonra İtilâf Devletleri de *Doğu Sorunu*'nun bütün heybetiyle önlerine dikileceğini anlamışlar, bundan dolayı da barış görüşmelerine *Yakındoğu Sorunları Üzerine Lozan Konferansı* adı verilmiştir. Bu barış konferansının başka iki önemli özelliği üzerinde de durmak gerekir. Biz bu konferansta nasıl bir devletler arası konuma sahiptik? 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan ana anlaşma metni *İngiliz İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya-Sırp-Hırvat-Sloven Devleti ile Türkiye 1914 yılından beri Doğu'nun huzurunu bozan savaş durumuna son vermek için...* ibaresiyle başladığına göre, antlaşmanın imzalandığı güne kadar Türkiye ile İtilâf Devletleri arasında 1914'te başlayan I. Dünya Savaşı sona ermemiş sayılmaktadır. Savaşın ilk evresini kapatan Mondros Ateşkes Antlaşması'nın metninde *Türk Hükümeti* sözcüğü yer almaktadır. Bizim görüşümüze göre bu antlaşma *Türkiye* ile değil, *Osmanlı Hükümeti* ile yapılmıştır. Sevr Barış Antlaşması'nın metninde de, *Osmanlı Devleti* değil, *Türkiye* taraf olarak belirtilmiştir. Yenilgiye uğratılan *Osmanlı Devleti* mi, yoksa *Türkiye* midir? Bu soruların yanıtı bugüne kadar tam anlamıyla verilememiştir. Lozan Barışı Türkiye ile I. Dünya Savaşı'nı sona erdirmek için imzalandığına göre, İtilâf Devletleri'nin görüşüne göre Türkiye bu savaştan yenik mi çıkmıştır? Mondros ve Sevr'e bakılırsa evet. Ama eylemsel durum, Sevr Barışı'nı tanımayan yeni Türk Devleti'nin, I. Dünya Savaşı'nın Türklerle ilgili evresini zaferle kapattığını göstermektedir. Fransa ile 1921'de imzalanan Ankara Antlaşması'nda da *yenen* veya *yenilenden* söz edilmemekte, sadece iki tarafın savaşa son vermek iradeleri kaydedilmektedir. O tarihte İtilâf Devletleri'nin kendilerinin doğal bağlaştığı saydığı Ermenistan'ın da bağımsızlığı sona ermiştir. İngiltere ile Türk Devleti gerçek bir savaş yaşamamış, Fransızlarla yaptığı gibi bir anlaşma da imzalamamıştır. İtalyanlarla da aramızda eylemsel bir savaş geçmemiştir. Geriye sadece Yunanistan'ın yeni Türk Devleti ile yaptığı ve ağır bir yenilgi ile bitirdiği istila savaşı kalmaktadır. Dikkate değer bir başka nokta da, Mudanya Ateşkes Antlaşması görüşmelerine Yunanistan'ın katılmaması ve bu metnin bizimle artık savaş durumunda bulunmayan Fransa temsilcisinin de bulunduğu İtilâf grubuna mensup temsilcilerle imzalanmasıdır. Hukuk mantığı içinde düşünülecek olursa, Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın Mondros Antlaşması; Lozan Barışı'nın da Sevr Antlaşması'nın yerine geçtiğini kabul etmek zorunluluğu ortaya çıkar. Böylece Lozan Antlaşması'nın siyasal ve hukuksal değeri bu düşünce dizisi içinde daha da değer kazanır. Lozan'da adı geçen Türkiye ile Sevr'de zikredilen Türkiye iki ayrı devlettir. Sadece bu gerçeği bile Lozan'da İtilâf Devletleri'ne kabul ettirmek, başlı başına zorlu bir diplomasi savaşına yol açmıştır. Demek ki, Lozan Barışı ile Türkler, I. Dünya Savaşı'nı kesin olarak bitirmişlerdir. Lozan Barışı'nın bir başka özelliği de, bu konferansta Türkiye'nin *yenmiş* taraf olarak tek başına olmasıdır. Tarihte *yenmiş* bir devletin, önceki sıfatları *yenmiş* olan, ama artık *yenilmiş* kabul edilmesi gereken devletlerle konferans masasına oturduğu bir başka olay yoktur. Yenilmiş olduklarını kabul etmek istemeyen İtilâf Devletleri, kendi saflarında olan, ancak Kurtuluş Savaşı'nda Türkler'e yenilen Yunanistan'a yardım etmek arzusundadırlar. Yani dostları, Yunanistan'ı kayırarak, Türkiye ile barıştırmayı hedeflemektedirler. Ama bu arada Doğu Sorunu'nun karmaşık ve karanlık yanları deşildiği için, onların düzenlenmesi yolunda kendilerini zorunlu olarak devreye sokmaktadırlar. Bu aşamada onlar acaba I. Dünya Savaşı'nı mı bitirmek istemektedirler, yoksa bu vesile ile *Yakın Doğu*'nun birikmiş sorunlarını mı çözmeyi düşünmektedirler? İlk önce ilk tezde karar kılan İtilâf Devletleri, sonra bu görüşlerini değiştirmek zorunda kalarak, kendi içlerinde kenetlenmişlerdir. İtilâf Devletleri karşısında yalnız kalan Türkiye, I. Dünya Savaşı'nın sonunu getirmekle kalmayıp, o savaşta yıkılan ve enkazı kalmış olan bir başka Türk Devleti'nin de hesabını vermek ve bu yolda da başarı kazanmak zorundadır. Bu söylediklerimizin ışığında, böylesine olumsuz koşullar altında girilen konferansta, yeni Türk Devleti'nin tek başına kazandığı başarının hiçbir ölçüye

siğmayacak derecede yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Sevr'in akıl almaz ağırlıktaki hükümleri silinmiş, uluslararası alemde ne Ermeniler'e yurt veren, ne kapitülasyonları tekrar yaşatan bir varlık doğmuştur. Lozan tutanakları incelendiğinde, İsmet Paşa'nın büyük devletleri nasıl dize getirdiği, tarihin bir mucizesi olarak görülecektir. Lozan Barışı ile Kurtuluş Savaşımızla elde edilen zafer, tüm dünya tarafından kabul edilmiştir. I. Dünya Savaşı'nı bitiren antlaşmaların hepsi yeniklere dikte ettirildiği halde, Lozan Barışı bütün umutlarını yitiren, savaşı en ağır koşullarla sona erdirmiş bir ulusun, onurlu bir antlaşma yaparak, kendi benliğini kabul ettirdiğinin tarihteki tek örneğidir. Dört yıl içinde *yenik* iken, *yenen* olmak ve büyük devletlerin karşısında eşit koşullarla konuşarak, tam bağımsızlığını kazanmak gerçekten akıllara durgunluk veren bir başarıdır. Toplumumuzda bu antlaşmayı, bazı eleştirilerle gölgelemeye çalışanlar vardır. Bu eleştiriler özellikle İstanbul'daki Rum Patrikhanesi'nin kaldırılmaması, Ege Adaları'nın kazanılamaması gibi konularda yoğunlaşmaktadır. Ege Adaları, Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları sırasında kabul ettiği uluslararası antlaşmalarla elden çıkmış olmasına karşın, Lozan'da adalar konusunda çok ciddi mücadele verilmiştir. Kaldı ki, İsmet Paşa ve arkadaşları yeni bir savaşı yürütecek dayanağımız kalmadığı gerçeğini de hesaba katmak zorundadırlar. Lozan'da zaman zaman rest çeken İsmet Paşa ve arkadaşları, bunda bir ölçüde de başarılı olmuşlardır. Ancak bu diplomasi oyununu daha fazla sürdürmek, elde edilen her şeyin kaybedilmesi sonucunu da verebilecektir. Deneyimli devrim kadrosunun büyük zorluklarla ulaşılan bu başarıyı kaybetme tehlikesini göze alması düşünülemezdi. Atatürk ve arkadaşları, kapitülasyonların kaldırılması gibi çok yaşamsal konularda ödün vermemiş, diğer konularda ise barışa ulaşmak için bazı özverilerde bulunmuştur. Kaldı ki, antlaşmanın çok önemli iki eksiği Atatürk'ün sağlığında giderilmiş, Lozan'da egemenlik haklarımıza aykırı biçimde düzenlenen Boğazlar Rejimi, 1936'da Montreux'de düzeltilmiş, Hatay sorunu ise Atatürk'ün son günlerinde çözüm yoluna sokularak, 1939'da Hatay ana vatana katılmıştır. Lozan Barışı, Türk tarihinde bir dönüm noktasıdır. Türkiye'de demokrasiye geçişin en önemli adımı olan *cumhuriyet*, Lozan'da kalıcı barış sağlandıktan sonra ilan edilmiştir. Bu nedenle *Yurtta barış, dünyada barış*, Lozan'da kazanılan büyük başarının sürdürülmesi için sıkı sıkıya tutunulan bir ilke olmuştur. Lozan Barışı'nın Türk Tarihi'nde ayrı bir yere sahip olduğuna işaret eden Atatürk, *Türk Milleti için siyasi bir zafer teşkil eden bu antlaşmanın Osmanlı tarihinde benzeri yoktur. Milletimiz, bununla gerçekten iftihar edebilir ve Türk Milleti'nin yüksek bir eseri olan bu antlaşmanın yüksek kıymetini takdir etmesi lazım gelen gençliğin, bunu mazide yapılmış antlaşmalarla mukayese etmesi gerekir* demiş ve *Lozan Barışı'nın imzalandığı günün bir bayram günü olarak kutlanmasını* istemiştir.

Ahmet MUMCU

KAYNAKÇA

ABADAN, Yavuz, "Lozan'ın Hususiyetleri", **İÜ Hukuk Fak. Mec.**, S 15, 1938.

AKŞİN, Aptülahat, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

ARAS, Tefik Rüştü, **Lozan İzlerinde 10 Yıl**, İstanbul 1935.

ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1980**, İş Bank Yay., Ankara 1984.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk (1919-1927)**, Yay. Haz. Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2003.

Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Haz. Utkan Kocatürk, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. I-III, (1906-1938), Türk İnkılâp Tar. Ens. Yay., Ankara 1981.

BANOĞLU, Ahmet Niyazi, **Atatürk'ün İstanbul'daki Hayatı, (1899-1919-1927-1932)**, Cilt I, MEB Bas., İstanbul 1973.

BAYTOK, Taner, **İngiliz Belgeleriyle Sevr'den Lozan'a**, İstanbul 2007.

BİLSEL, Mehmet Cemil, **Lozan**, Cilt I-II, Sosyal Yay., İstanbul 1933.

ERHAN, Çağrı, **Yaşayan Lozan**, Kültür Bak. Yay., Ankara 2003.

İNAN, Afet, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, Ankara 1977.

İNÖNÜ, İsmet, **Hatıralar**, Haz. Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara 2006.

İNÖNÜ, İsmet, **İstiklal Savaşı ve Lozan**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1993.

KARACAN, Ali Naci, **Lozan Konferansı ve İsmet Paşa**, İstanbul 1943.

KARACAN, Ali Naci, **Lozan**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993.

MERAY, L. Seha, **Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler**, 8 Cilt, Yapı Kredi Bank. Yay. İstanbul 2001.

NUR, Rıza, **Lozan Hatıraları**, Boğaziçi Yay., İstanbul 1999.

PARLA, Reha, **Belgelerle Türkiye Cumhuriyeti'nin Uluslararası Temelleri, Lozan-Montrö**, Özdilek Mat., Lefkoşa 1987.

SONYEL, Selâhi Ramadan, **Lozan'da Türk Diplomasisi (3 Eylül 1922-Ağustos 1923)**, Ankara 1974.

SONYEL, Selâhi Ramadan, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, Cilt I-II, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995.

SOYSAL, İsmail, **Türkiye'nin Siyasi Antlaşmaları, 1920-1945**, Cilt I, Ankara 1989.

ŞİMŞİR, N. Bilâl, **Lozan Telgrafları C. I (1922-1923), C. II, (Şubat-Ağustos 1923)**, TTK, Ankara 1990-1994.

Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl Lozan (1922-1923), T.C. Dışişleri Bak Yay., Ankara 1973.

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/lozan-baris-antlasmasi/?pdf=3514> adresinden erişilmiştir